

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра англійської мови і перекладу

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри англійської мови і перекладу,

Кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Ю. О. Талалай

«___» _____ 2025 р.

Явище фамілірізації в англійському художньому тексті та його переклад.

Спеціальність: Філологія (германські мови та літератури (переклад
включно), перша — англійська)

Освітня програма: Філологія (Англійська, німецька мови та літератури
(переклад включно))

Магістерська робота

На здобуття кваліфікації —

Автор роботи: *Піцур Вікторія Іванівна*

підпис

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри
англійської мови і перекладу

Яскевич Ольга Клавдіївна

підпис

Дрогобич, 2025

Зміст

I. Засоби створення фамільярної експресії.

- 1.1 Характеристика субколоквіальних словозначень.
- 1.2 Особливості субколоквіальних слів.

II. Характеристика англійської розмовної і нормативної лексики.

- 2.1 Взаємодія функціональних стилів.
- 2.2 Ознаки розмовної лексики.

III. Розмовна лексика та її функції.

- 3.1 Особливості різних функцій розмовної лексики.
- 3.2 Вираження емоційності в англійській та українській мовах.
- 3.3 Засіб характеристики персонажів - одна з функцій розмовної лексики.

Висновки

Список використаних джерел.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота присвячена всебічному аналізу розмовної та субколоквіальної лексики англійської мови, специфіці її семантики, функцій та способів відтворення в українських перекладах художніх творів. Актуальність дослідження зумовлена підвищеним інтересом сучасної лінгвістики до питань мовної експресивності, особливостей уживання розмовних одиниць у художньому дискурсі та механізмів формування оцінних значень у межах живого мовлення.

Об'єктом дослідження виступають колоквіальні та субколоквіальні лексеми англійської мови, відібрані з романів Сомерсета Моєма «The Moon and Sixpence» та «Theatre», а також їхніх українських перекладів. Метою роботи є з'ясування семантичної природи розмовної лексики, визначення її функцій та аналіз способів її адекватної передачі українською мовою.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

У першому розділі розглянуто механізми виникнення фамільярної експресії та детально описано субколоквіальні словозначення й субколоквіальні слова. Особлива увага приділена типам метафоричного й метонімічного перенесення, семантичній мотивації нових значень, моделям розвитку полісемії (конкатенаційній та радіаційній), а також асоціативним зв'язкам, що забезпечують переосмислення нейтральних слів у напрямі зниженого стилю.

Другий розділ присвячено характеристиці англійської розмовної та нормативної лексики в контексті взаємодії функціональних стилів. Проаналізовано ознаки розмовного мовлення, ступені стилістичної зниженості, місце розмовної лексики в сучасній англійській літературній мові та вплив розмовних елементів на створення емоційної й соціальної характеристики персонажів. Значну увагу приділено розмежуванню розмовної, просторічної, жаргонної й фамільярної лексики.

У третьому розділі здійснено зіставний аналіз англійських розмовних одиниць з їх українськими перекладами у творах Моєма. Розглянуто основні перекладацькі трансформації, способи компенсації експресивності, передавання емоційного й стилістичного забарвлення, а також випадки, коли українська мова потребує іншої стратегії відтворення, ніж дослівна передача. У розділі подано конкретні приклади з текстів, що ілюструють відповідність чи розбіжності між оригіналом та перекладом.

Дослідження демонструє, що розмовна й субколоквіальна лексика відіграє істотну роль у формуванні мовленнєвого портрету персонажа, структуруванні міжособистісної взаємодії, створенні експресивності й емоційної насиченості художнього твору. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих висновків у викладанні англійської та української мов, курсах стилістики та теорії перекладу, а також у перекладацькій практиці.

ABSTRACT

The qualification paper focuses on a comprehensive analysis of colloquial and sub-colloquial vocabulary in the English language, its semantic features, functions, and the ways it is rendered into Ukrainian in literary translation. The relevance of the study arises from the growing linguistic interest in expressive mechanisms, the role of colloquial elements in artistic discourse, and the processes through which evaluative meanings develop in everyday speech.

The research material comprises colloquial and sub-colloquial lexical units extracted from W. Somerset Maugham's novels *The Moon and Sixpence* and *The Theatre* and their Ukrainian translations. The aim of the paper is to determine the semantic nature of colloquial vocabulary, identify its functions, and analyze the strategies used to adequately reproduce it in Ukrainian.

The qualification paper consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references.

Chapter One examines the mechanisms of familiar expressivity and provides a detailed description of sub-colloquial word meanings and lexical items. Special attention is paid to types of metaphorical and metonymic transfer, the semantic motivation of new meanings, models of polysemy development (concatenation and radiation), and the associative links that underlie the shift from neutral to lowered stylistic usage.

Chapter Two offers a characterization of English colloquial and normative vocabulary within the context of functional style interaction. It analyzes features of spoken language, degrees of stylistic reduction, the place of colloquial vocabulary within modern English literary norms, and the role of colloquial elements in conveying emotional and social characteristics of characters. The chapter also differentiates between colloquial, familiar, vulgar, slang, and substandard vocabulary.

Chapter Three presents a contrastive analysis of English colloquial units and their Ukrainian translations in Maugham's works. It examines key translation strategies, compensation techniques, ways of conveying expressive and stylistic colouring, and cases where a literal translation is insufficient. The analysis includes illustrative examples that demonstrate alignment or divergence between the original and the translation.

The study demonstrates the findings and emphasize that colloquial and sub-colloquial vocabulary significantly shape character portrayal, interpersonal dynamics, expressivity, and the emotional tone of artistic texts. The practical value of the work lies in its applicability to teaching English and Ukrainian, courses in stylistics and translation theory, as well as professional translation practice.

ВСТУП

Проблема використання нормативної мови завжди була в центрі уваги лінгвістів. Іще з часів зародження словесно-художнього мистецтва виникла зацікавленість мовою як носієм естетичної функції. Уже в античну добу ці питання привертали увагу мислителів: Демокріт, Арістотель та інші вивчали мову художніх творів.

В українській науці XVII–XVIII ст. теж формувалися власні уявлення про естетичну функцію мови. Найповніше ця проблема відображена у працях Л.А. Булаховського та Б. Ларіна, які підкреслювали соціально-естетичну активність слова. І сьогодні це питання залишається актуальним. Зокрема, увагу привертає проблема використання розмовної лексики у художньому мовленні, адже вона ще недостатньо досліджена.

Мета дипломної роботи полягає у вивченні розмовної лексики, її функцій та складу.

У межах поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- охарактеризувати субколоквіальні значення й субколоквіальні слова;
- визначити функції розмовної лексики у мовленні;
- з'ясувати, за яких умов загальноновживані слова набувають позитивного або негативного оцінного забарвлення;
- дослідити особливості перекладу розмовних одиниць українською мовою.

Об'єктом дослідження є колоквіальні та субколоквіальні лексичні одиниці англійської мови, уживані у художніх текстах. Основу фактичного матеріалу становлять розмовні слова та вирази, відібрані шляхом спеціальної вибірки.

Матеріалом для роботи послуговували романи Сомерсета Моєма «Місяць і мідяки», «Театр» та їхні українські переклади.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше здійснено аналіз засобів фамільярної експресії у контексті вивчення механізму появи позитивних і негативних значень у нейтральних словах.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів у викладанні англійської та української мов у школі й ліцеї, у курсах порівняльної типології та під час аналізу перекладів англійської лексики.

Методологічною основою стали зіставний, описовий методи та метод словникових дефініцій, а також прийоми внутрішньої й зовнішньої інтерпретації.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Використання розмовної та просторічної лексики збагачує комунікацію виразними засобами, додаючи до інформативної функції ще й соціально-характерологічні.
2. Арсенал засобів фамільяризації в сучасній англійській мові охоплює нейтральну лексику, розмовні, фамільярні просторічні елементи.

Структура роботи визначається поставленими завданнями. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

У вступі обґрунтовується вибір теми, визначається її актуальність, мета й завдання, розкривається практичне значення та методологія дослідження.

У першому розділі аналізуються субколовквіальні значення та слова, розглядаються одиниці фамільярної експресії, що функціонують у художньому мовленні.

Другий розділ присвячено опису розмовної та нормативної лексики, її співвідношенню з іншими пластами — нейтральною, просторічною, сленгом. Тут подано огляд наукових праць із теми, розкрито функції розмовної лексики, її роль у комунікації, у створенні образів персонажів та

характеристиці адресанта й адресата. Також розглянуто засоби вираження емоційності, зокрема лексику та фразеологізми, які надають контекстові емоційного забарвлення. Проведено зіставлення англійського оригіналу з українським перекладом і проаналізовано доцільність використання розмовної лексики для мовної характеристики персонажів.

У висновках підсумовуються основні результати дослідження.

РОЗДІЛ 1.

Засоби створення фамільярної експресії

1.1 Характеристика субколоквіальних словозначень.

Завданням цього розділу є простеження механізмів створення мовних одиниць фамільярної експресії, які визначають своєрідність та особливий стиль підмови фамільярно-розмовного спілкування. Розгляду підлягають лише ті мовні одиниці фамільярно-розмовного характеру, що мають загальне поширення і не обмежені вузьким колом користувачів. Лексеми фамільярного типу з чітким соціальним чи професійним обмеженням, тобто жаргонізми, не охоплюються даним дослідженням.

Отже, предметом аналізу виступають загальновживані одиниці, етично припустимі у сфері неофіційного усного спілкування, які мають більш виражений ступінь стилістичного зниження, ніж власне колоквіалізми, але водночас не належать до вульгарних чи непристойних, тобто до максимально знижених.

У цьому дослідженні такі мовні одиниці визначаються терміном «субколоквіалізми». Використання цього терміна є виправданим, оскільки він є точнішим, ніж поширений, проте неоднозначно інтерпретований термін «сленг». Згідно з термінологією інших науковців, обрана для вивчення лексика поділяється на два стилістичні пласти: «низькі» колоквіалізми та загальні сленгізми.

У межах даного розділу субколоквіальна лексика ділиться на два основні підтипи: субколоквіальні словозначення та власне субколоквіальні слова, причому їхні особливості розглядаються окремо.

При виділенні субколоквіальних словозначень основним орієнтиром виступає словникова стаття, яка відображає єдність значень полісемантичного слова або його лексико-семантичних варіантів (ЛСВ). Субколоквіальним словозначенням у цій роботі вважається ЛСВ багатозначного слова, що має субколоквіальну маркованість і входить у ту ж

словникову статтю, що й нейтральні варіанти або варіанти іншої підмовної належності.

Сукупність ЛСВ утворює семантичну структуру слова, яку, за І. В. Арнольд, можна визначити як впорядковану множину словозначень, пов'язаних внутрішніми залежностями й суперечностями. Компоненти семантичної структури слова характеризуються між собою спільними семантичними елементами, що забезпечують взаємозв'язок. Кожне значення можна пояснити хоча б через інше, і така здатність пояснення одних варіантів через інші називається семантичною похідністю, або мотивованістю.

Однією з ключових характеристик субколоквіальних словозначень є їхня похідність, тобто мотивованість іншими значеннями даного слова. Наприклад, у слові *caravan* одне із субколоквіальних значень – *a railway train carrying people to a prize fight* – пов'язане з базовим значенням через спільну семантичну ознаку «протяжність». Вона ж мотивує друге середньо знижене значення – *a dupe, a man swindled*. Воно завуальованіше, оскільки не спирається на зовнішню подібність, а виникає з каузальної асоціації: простак названий «караваном» через те, що і караван, і така людина часто стають жертвами пограбувань.

Інший приклад: субколоквіальне значення «п'яниця» у слові *ensign-bearer* «прапороносець» зумовлене асоціацією: червоний колір обличчя п'яного уподібнюється прапору, який несе прапороносець.

Так само слово *lobster* «омар» набуває зневажливого значення «англійський солдат (червономундирник)» завдяки асоціації з червоним кольором вареного омара. Крім того, за аналогією із сирим омаром (*raw or unboiled lobster*), блакитний колір асоціюється з мундиром поліцейського, а відтак – із самим представником поліції.

Слово *canary-bird* у значенні «арештант» пов'язується з кольором жовтого оперення пташки та відтінком тюремного одягу. Додатковою спільною ознакою є перебування у неволі.

Більш складною є мотивація середньо зниженого значення «*копчений оселедець*» у слові *soldier*. Тут діє подвійна асоціація. На першому етапі виникає асоціація частини й цілого: червоний мундир англійського солдата ототожнюється з самим солдатом. На другому – асоціація подібності за кольором між солдатом («*червономундирником*») та копченим оселедцем.

У цьому ж слові *soldier* спостерігається ще одне знижене значення – «*ледар, нероба*». Його мотивує подібність за негативною функцією з основним значенням: відсутність внеску у створення матеріальних цінностей.

Таким чином, виділення окремої ознаки як основи для нової назви відбувається через асоціації, які поєднують два предмети чи поняття. У межах субколоквіальної лексики такими асоціаціями можуть виступати як суттєві, так і несуттєві риси об'єктів.

Мотивуюча ознака, яка стає основою субколоквіальної номінації, не завжди входить у логічне визначення предмета, але, за Кацнельсоном, виступає «*відмінною ознакою*», що сприймається номінатором як найбільш характерна [24, 211]. Наприклад, у слові *badge* «значок, кокарда, бляха» для позначення поліцейського обрано саме цю деталь як психологічно домінуючу серед інших.

Таким чином, процеси вторинної номінації, які постійно функціонують у мові, не є випадковими. Вибір мотивуючої ознаки завжди має свідомий характер і визначає зниження стилістичного рівня субколоквіалізму.

За результатами нашого матеріалу, більшість субколоквіальних словозначень формуються внаслідок метафоричного перенесення назв за подібністю чи збігом ознак предметів, що реально не пов'язані між собою. Найбільш поширеними є такі різновиди перенесень:

1. за зовнішніми характеристиками (форма, розмір, колір, фізичний стан, манера поведінки, спосіб дії);
2. за внутрішніми властивостями чи якісними ознаками;

3. за відносними характеристиками (місцезнаходження, призначення, функції).

Приклади перенесення назви:

- за формою: *music-roil, neb, peg, parentheses, lamp*;
- за розміром: *roach, turnip, bullpen, hut*;
- за кольором: *canary-bird, lobster*;
- за фізичним станом: *paste, tea, hop, piaster*;
- за манерою поведінки: *gaggle, hen, cat*;
- за способом здійснення дії: *to wiggle-waggle, dustman, floater, arm-twisting*.

Перенесення за внутрішніми характеристиками чи якостями ілюструють приклади: *bull, pig, chicken, coyote, cocktail*.

Перенесення за відносними ознаками: *garrot, caged, sweetener, expendables, ice-box, ticker, window, anchor, slave-market, dope, to skin*.

Семантична похідність субколовквільних словозначень ґрунтується не лише на подібності предметів, які прямо не пов'язані, але й на суміжності чи взаємозалежності понять. У таких випадках відбувається метонімічне перенесення назви.

Найхарактернішим різновидом метонімічного перенесення у межах субколовквільної лексики є синекдоха – коли ціле позначається через його частину, індивідуалізуючу деталь.

Такий спосіб номінації відповідає прагненню мовців робити висловлювання яскравими, образними, виразними у ситуаціях фамільярного спілкування. Приклади: *red-cap, gum-shoe, silk-stocking, bone, badge, petticoat, whisker, wheel* тощо.

Серед різновидів метонімічних взаємовідносин, які фіксуються в межах досліджуваного лексичного шару, можливо виокремити наступні типи: відношення між матеріалом і предметом, виготовленим з нього (*celluloid* – «целулоїд» – «кіноплівка»); зв'язок між об'єктом, що містить, і тим, що міститься в ньому (*bag* – «мішок» – «порція наркотика, порошок

кокаїну»; *sap* – «консервна банка» – «унція маріхуани»); а також, навпаки – від вмісту до того, що його вміщує (*clapper* – «язик дзвону» – у жартівливому вживанні – «рот»).

Крім того, поширені переносні значення, що виникають за моделлю «причина – наслідок» (*souse* – «розсіл» – «п'яниця, пропачий п'яниця»), або від дії до процесу (*souse* – «п'яниця» – «випивка, п'янка»), а також значення, що формуються за принципом «зміна фізичного стану – дія»: *to cool, to ice* – «охолодити» – «вбити, умертвити».

Деякі переносні значення виникають унаслідок асоціації між дією та місцем її реалізації (*knock* – «стукіт» – «аукціон, продаж з молотка»); між дією та її результатом (*wipe* – «удар з розмаху» – «синяк»); між знаряддям дії та її наслідком (*fist* – «рука» – у розмовному і жартівливому сенсі – «почерк»); або ж між знаряддям дії та об'єктом, на який ця дія спрямована (*hempstring* – «мотузка з прядива» – жартівливе – «вішальник»).

Інший тип асоціативного зв'язку виникає в межах відчуттів або емоцій, спрямованих на об'єкт (*flame* – «запал, пристрасть» – жарт. – «предмет пристрасті»).

Однак трапляються ситуації, коли семантичний зв'язок між первинним значенням слова та його похідним субколоквіальним значенням не є очевидним чи безпосередньо усвідомлюваним. У подібних випадках нове значення базується на досить опосередкованих асоціативних зв'язках. Наприклад, вторинне значення «поліцейський» у слові *penny* («центові монета») виникло через асоціативну суміжність із лексемою *сміття* (у зневажливому сенсі – «поліцейський»), яка, у свою чергу, вважається скороченням від *corper* («мідь») – металу, з якого карбували американські центові монети. Таким чином, метонімічний зв'язок тут побудований на дуже складному асоціативному ланцюгу. Використовуючи номінацію, яка позначає монету найнижчого номіналу для означення представника поліції, мовці виражають своє презирство або негативне ставлення до носіїв цієї

професії. На цьому фоні слушною видається теза Б. Еванса: «*A characteristic of slang is 'sting of irreverence'*».

Інший приклад – похідне субколоквіальне значення слова *uncle* – «ломбардник», що, згідно з Партріджем, виникло на ґрунті фольклорного образу доброго та щедрого родича, який дарує подарунки, хоча така уява є лише фантазією. У структурі цього слова фіксується й інше значення – «диктор дитячої передачі», яке, ймовірно, сформувалося як розширення розмовного вживання слова *uncle* в сенсі «літній чоловік», до якого дитина звертається як до «дядька». Таким чином, провідний дитячої передачі часто сприймається у цьому образі.

Поряд із цим, існує чимало прикладів субколоквіальних лексем, в яких мотивація нового значення практично не простежується без залучення етимологічного аналізу. До таких прикладів належать: *whack* – «хороший стан, справність»; *crock* – «брехня, окозамилування»; *to rat* – «дармоїдствувати, тинятися без діла»; *to truck* – «ходити без діла, тинятися»; *to flog* – «збут, продаж (часто нелегальний)»; *cow* – «випробування, скрутне становище».

Семантична похідність подібних значень виявляється лише за допомогою поглибленого етимологічного аналізу, що передбачає розгляд проміжних значень, які іноді виходять за межі лексико-семантичного поля одного слова. Наприклад: *penny* → *corper* → *policeman*. У такому контексті слухним є спостереження В.Н. Телії: «Мотив вибору мовної форми може згідно з польотом фантазії того, хто називає, скільки завгодно далеко відійти від основоположного значення» [24, с.134]. Подібні випадки демонструють тенденцію до омонімізації, яка є наслідком руйнування полісемії.

Як наслідок, словники змушені реєструвати різні значення таких слів у межах окремих статей, оскільки між ними втрачається семантичний зв'язок. Наприклад, формально схожими, але стилістично та значеннєво розрізненими, можна вважати такі субколоквіалізми: *speed* – «СНІД» (у значенні наркотика-стимулятора); *hummer* – «арешт, зроблений за хибним

звинуваченням»; *gam* – «нога, особливо жіноча»; *porridge* – «тюремне ув'язнення»; *ache* – «музичний інструмент, особливо саксофон»; *to rumble* – «розуміти, бачити наскрізь»; *to plant* – 1) «призначити охоронця чи агента», 2) «сховати крадене», 3) «ввести в оману, обдурити»; *to case* (амер.) – «пильно придивлятися»; *to bone* – 1) «заарештовувати», 2) «красти», 3) «випрошувати, вимагати».

Ті субколоквіальні одиниці, що перебувають у процесі трансформації зі словозначень у самостійні лексеми, але поки ще входять у структуру багатозначного слова, розглядаються як похідні у семантичному плані, попри те, що їх мотивація не є безпосередньо очевидною й вимагає звернення до етимології.

Часто емоційне й оцінне ставлення мовця до об'єкта призводить до того, що якісні механізми переназивання (метафора й метонімія) доповнюються кількісними засобами – гіперболою або мейозисом, тобто перебільшенням або, навпаки, применшенням ознак предмета. До таких прикладів належать: *beating* – «масаж»; *slops* – «пиво» (у значенні поганого напою); *cannon* (амер.) – «пістолет», «револьвер»; *eye-water* – «джин»; "їжа, харч"; *grass* "І/ маріхуана, 2/ гашиш; *to towel* "бити, хльостати"; *fish-pond* "море" /жарт./; *barge* "посудина" /зневаж, про судно/.

Семантичні зв'язки між вихідними та похідними значеннями слів можуть формуватися не лише на основі подібності чи суміжності, але й за принципом протиставлення, тобто антонімічної асоціації, яка з часом фіксується у мовній системі в межах фамільярно-розмовної субмови. Прикладами таких протилежних значень є: *terrible* – у розмовному американському вжитку – «прекрасний, чудовий»; *bad* – «поганий», але в певних контекстах – «відмінний»; *balmy* – від «заспокійливий» до «божевільний, неадекватний»; *dinky* – з «елегантний, привабливий» до «нікчемний, непоказний» у американському варіанті мови.

Проте варто зазначити, що подібний тип семантичної трансформації трапляється порівняно рідко у субколоквіальній лексиці, яка є предметом даного дослідження.

Проаналізовані мовні матеріали дозволяють поставити під сумнів розповсюджену думку, згідно з якою субколоквіальні значення здебільшого формуються на базі основного, нейтрального значення. Семантична структура лексем, які містять субколоквіальні значення, виявляє наявність двох основних моделей їх виникнення:

1. **конкатенаційна модель**, яка передбачає лінійний (або ланцюговий) тип зв'язку між значеннями,

2. **радіаційна модель**, що характеризується нелінійним (віялоподібним) поширенням значень від одного джерела.

У межах **конкатенаційного типу** семантичної похідності виділяються три основні підтипи:

а) похідне субколоквіальне значення формується на базі нейтрального похідного значення, як-от:

- *kink* – «петля, вигин» → «вивих, дивацтво» → «сексуальне збочення» (фам.-розм.);

- *salt* – «солоний» → «непристойний» → «завищений (про ціну, податки)»;

б) трансформація відбувається через стилістично марковане значення іншої субмовної належності:

- *fist* – «кулак» → «рука» (розм.) → «почерк» (фам.-жарт.);

- *wall-eyed* – «з більмом» → «косоокий» (розм.) → «п'яний, з витріщеними очима» (фам.);

в) нове значення розвивається на основі вже існуючого субколоквіального значення:

- *lolly* – «льодяник» → «гроші» (фам.) → «чайові, подяка»;

- *noser* – «вітер у груди» → «удар у ніс» → «сильна відсіч» (фам.).

Деякі слова демонструють **змішану модель** розвитку значень, коли одночасно простежуються лінійні та віялоподібні зв'язки. Наприклад, семантична структура слова *hardware* охоплює такі значення:

- «залізні вироби»,
- «зброя»,
- «боєприпаси»,
- «ордени, медалі»,
- «спиртні напої» — тобто, семантичне поле є розгалуженим, а зв'язки – багатоплановими.

Таким чином, суперечить дійсності припущення про те, що нові субколоквіальні значення виникають лише з нейтральних або основних значень. Переосмисленню можуть піддаватися як прямі, так і переносні, як стилістично нейтральні, так і марковані значення.

Ключовим чинником, який зумовлює формування нового значення, виступає не ієрархічна позиція значення у структурі лексеми, а його належність до певної лексико-семантичної групи. Так, за класифікацією Р.І. Розіної, спостерігаються наступні типи семантичних співвідношень між первинними та субколоквіальними значеннями (для іменників):

1. форма/оболонка – людина;
2. споруда – людина;
3. вмістилище – людина;
4. частина тіла – людина;
5. пристосування – людина;
6. тварина – людина;
7. речовина – інша речовина;
8. приміщення – житло;
9. пристосування – частина тіла;
10. вмістилище – частина тіла;
11. частини тіла людини і тварини;
12. маса речовини – дія;

13. маса речовини – окремий предмет;

14. носій ознаки – ознака;

15. тварина – інша тварина [24, с. 136].

Як наголошує В.Н. Телія, процеси вторинної номінації безпосередньо пов'язані з комунікативно-функціональним контекстом формування лексичних одиниць, і тому вивчення їх має відбуватися в межах конкретної субмови як маркованої мовної системи [24, с. 159].

У межах **фамільярно-розмовної експресивної субмови** вторинна номінація (через метафору чи метонімію) спричиняє появу **семантичної двоплановості**, що зумовлює конкретно-чуттєву образність нових значень. Ця двоплановість виникає як результат усвідомлення зв'язку між попереднім значенням та новою інтерпретацією. Тобто вторинне значення мотивується вже наявним значенням, як зауважує Телія: «*Вторинне використання слова в ролі назви є опосередкованим і базується на попередньому значенні*» [24, с. 112].

Таке поєднання двох планів – денотативного й образного – створює в свідомості мовця «нерозчленоване експресивно-образне уявлення» [2, с. 95], або, як це іноді називають, «накладання двох картин».

Наприклад:

- *curtain* – «завіса» → (мн.) «смерть, кінець»;
- *capper* – «пристрій для закриття банок» → «остаточне слово, завершення»;
- *bald-faced* – «з плямою на лобі» (про коня) → «нахабний, відвертий»;
- *to bite* – «кусати» → «спокуситися, вхопитися (на щось)»;
- *to stink* – «смердіти» → «бути огидним, неякісним».

У кожному з цих випадків спостерігається **конкретизація абстракцій** через образну інтерпретацію, що базується на чуттєво-сприйнятливій основі. Образність у цьому випадку постає як зміст, у якому домінує не логічна абстракція, а зрине, конкретне уявлення. Наприклад, у парах:

- *curtains* – *death*,

- *to cool* – *to kill*,
- *to skin* – *to defeat*,
- *to finger* – *to identify*.

Отже, можна зробити висновок, що характер образності в субколоквіальній лексиці визначається передусім понятійно-наочною співвідносністю первинного значення слова. Саме семантична специфіка вихідного значення відіграє вирішальну роль у процесі його переосмислення та подальшої номінації.

Проведений аналіз матеріалу засвідчив, що в межах лексико-граматичної категорії **іменника** спостерігаються чотири основні типи семантичних зв'язків між вихідними і похідними значеннями:

1. Нелице → лице

а) Абстрактний предмет → особа

- *scud* – «стрімкий плавний рух» → «швидкий бігун».

б) Конкретний неживий предмет → особа

- *lemon* – «лимон» → «огидна особа»;
- *hook* – «гачок» → «шахрай, крадій».

в) Конкретний живий предмет → особа

- *hare* – «заєць» → «пасажир без квитка»;
- *lizard* – «ящірка» → «дармоїд, альфонс».

2. Особа → нелице

- *thumbsucker* – «дитина, що смокче палець» → «аналітична стаття в газеті, побудована на припущеннях».

3. Нелице → нелице

а) Конкретний неживий предмет → конкретний живий предмет

- *spouter* – «китобійне судно» → «фонтануючий кит».

б) Конкретний живий предмет → конкретний неживий предмет

- *fish* – «риба» → «долар» (амер.).

в) Конкретний живий предмет → абстрактний неживий предмет

- *dog* – «собака» → «поганий товар», «халтура».

г) Конкретний неживий предмет → інший конкретний неживий предмет

- *loaf* – «буханець» → «голова»;
- *block* – «колода» → «довбешка»;
- *props* – «підпори» → «ноги».

д) Конкретний неживий предмет → абстрактний неживий предмет

- *nut* – «горіх» → «хабар, відкуп»;
- *pacifier* – «соска» → «заспокійливий засіб» (жарт.).

е) Абстрактний неживий предмет → інший абстрактний неживий предмет

- *scene* – «місце дії» → «обставини, середовище»;
- *dodge* – «виверт» → «аферне заняття, спосіб життя».

4. Особа → особа

- *pearl-diver* – «ловець перлів» → «мийник посуду» (амер.);
- *chanter* – «співак» → «пристрастний гравець на перегонах».

Серед наведених типів перенесення найпоширенішим є перший: **нелице** – **лице**, що свідчить про активну антропоморфізацію неживих предметів і явищ у фамільярно-розмовному вжитку.

У категорії **дієслова** домінує тип семантичного перенесення "**конкретне** – **абстрактне**" або "**менш абстрактне** – **більш абстрактне**". Прикладами цього є:

- *to flannel* – «протирати фланеллю» → «замилювати очі, маскувати недоліки»;
- *to father* – «стати батьком» → «приписувати комусь вину, справу»;
- *to gas* – «травити газом» → «вразити, ошелешити»;
- *to cough* – «кашляти» → «зізнатися у злочині».

Також трапляються випадки протилежного типу: "**абстрактне** – **конкретне**" або "**більш абстрактне** – **менш абстрактне**". Наприклад:

- *to clip* – «ошукати, надути» → «обікрати»;
- *to trash* – «зневажати» → «руйнувати навмисно»;

- *to total* – «підсумовувати» → «знищити, зламати».

Проте саме модель **конкретне – абстрактне** відіграє ключову роль у формуванні **образності субколоквіального дієслівного значення**, оскільки забезпечує яскраве, наочне сприйняття абстрактного через конкретне.

У **лексико-граматичному розряді прикметників** провідним є тип семантичного перенесення "**зовнішнє – внутрішнє**". Це означає, що оцінка зовнішніх властивостей переноситься на характеристику внутрішнього стану чи морально-психологічного портрету особи. Приклади:

- *switched-on* – «модний, увімкнений» → «під кайфом»;
- *neat* – «акуратний» → «класний, чудовий»;
- *kinky* – «химерний» → «сексуально девіантний»;
- *jerky* – «рваний» → «безглуздий»;
- *humpty-dumpty* – «низький і товстий» → «безперспективний»;
- *hot* – «гарячий» → «успішний, щасливий»;
- *furry* – «пухнастий» → «жахливий» (фам.).

Семантичні механізми метафоричного і метонімічного перенесення

Перенесення значення завжди супроводжується змінами в семній структурі слова. Виявлено два основні механізми семантичних перетворень:

а) Метафоричне перенесення – пов'язане з втратою частини сем і актуалізацією спільних сем між вихідним і новим значенням.

Наприклад:

- *whiffet* – первинне значення: «маленький пес» → переносне: «непомітна, нікчемна людина»
 - А – собака,
 - с – малий розмір →
 - В – людина,
 - с – незначність,
 - d – зневажливість.
- *dial* – «циферблат» → «обличчя (кругле, повне)»
 - С – предмет,

- b – кругла форма →
- B – кругла форма,
- d – лице.

б) Метонімічне перенесення – відбувається без кардинальної перебудови сем, лише зі зміщенням акцентів: одні семи приглушуються, інші – висуваються на перший план. Наприклад:

- *charge* – первісно: «сигарета з марихуаною» (E – предмет, d – ефект, f –
—
приємність)
– переносне: «приємне враження» (D – відчуття, f –приємність).
- *backyard* – спершу: «задній двір цирку»
– метонімічне: «циркачі», як функціональні носії простору.

Таким чином, семантичне перетворення у межах субколоквіальної лексики здійснюється як за рахунок зміни семного складу, так і внаслідок переакцентування наявних смислових компонентів. Метафоричні переноси створюють нові образні концепти, метонімічні – підкреслюють зв'язки між предметами або явищами у межах конкретного функціонального простору.

1.2 Особливості субколовіальних слів

У межах субколовіальної лексики фамільярна експресивність формується завдяки «зовнішньому», тобто «оформлювальному» елементу лексичної одиниці, а також — її «внутрішньому», тобто семантичному наповненню. Нерідко обидві ці складові — форма й зміст — задіюються для створення ефекту експресії одночасно.

Формальні засоби підсилення виразності лексеми та індукції фамільярної експресивності включають такі прийоми:

а) Скорочення (і його варіанти):

- *vag* від *vagabond*,
- *info* від *information*,
- *veg* від *vegetables*;

б) Редуплікація:

- *yak-yak, jaw-jaw, boo-boo, yo-yo, put-put, yatata-yatata, rah-rah, blah-blah*;

— також редуплікація із чергуванням приголосного або звука:

- *fuddy-duddy, kickie-wickie, super-duper, ricky-ticky, hoo-ha, ticky-tacky*;

в) Рифмовки:

- *skin-and-blister = sister*,
- *ginger-pop = slop*,
- *cough-and-sneeze = cheese*;

г) Спотворення слів:

- *teeny-hopper* (від *tiny*),
- *Nigra* (від *Negro*);

д) Незвичне чи екзотичне звучання:

- *chugalug, hutzpah, klutsy, oustiti, sachem, hombre, nabob, schlockmeister, weissenheimer, varoom, fritz* тощо.

Ці випадки демонструють, що посилення виразності досягається через акцентування звукової або графічної форми слова, не змінюючи його семантичного наповнення.

Експресивізація через словотвірні морфєми менш характерна для такого типу лєкєєки, зважаючи на переважання аналітичної структури в англійській мові над флєктивною. Набагато типовіші в субколоєквіальній англійській мовній системі зміни цілого морфологічного ладу слова в цілому — наприклад, *looey, louie* замість *lieutenant*, *alkie* замість *alcoholic*.

Суфікси та суфієсальні комбінації, які зумовлюють фамільярну експресію у субколоєквіальних іменах, включають:

- *-o: kiddo, boyo, veeno, Gippo, wairdo, wampo, baffo;*
- *-oo: baoo, yahoo, zazoo, baboo, napoo, parleyvoo;*
- *-eroo: pipperoo, sockeroo, smackeroo;*
- *-aroo: stinkaroo;*
- *-aster: criticaster;*
- *-ster: inkster, shyster, hipster;*
- *-ette: bachelorette, undergraduate ette, chicklette;*
- *-ese: academese, telegraphese, Pentagonese, computerese, novelese, newspaperese;*
- *-iana: fistiana* тощо.

Серед загальноєживаних афієсів у субколоєквіальних іменах найчастіше зустрічається суфієс *-eg*, а за ним — *-u / -ie, -eu*. Згідно з дослідженнями єеського лінгвіста Л. Соудєка, у британському варіанті мови суфієс *-eg* використовується у створенні приблизно 56,4 % субстандартних слів, в американському — приблизно 30 %; суфієс *-u / -ie, -eu* — відповідно, 20,7 % і 8,2 %. Ці суфієси володіють «внутрішньою полієємією» (inner polysemy): вони приєднуються до основ різної єємантичної природи, що відрієняє субколоєквіальну лєкєєку від нейтральної. Наприклад:

- *smasher* «фальшивомонетник»;
- *Froglaader* «голландець»;
- *parreg* «голова»;
- *peter-cutter* «ломик» (інструмент для відкриття сейфів);
- *twelver* «шилінг»;

- *chummy* «чорношкірий хлопчик-сажотрус»;
- *auntie* «протиракета»;
- *deady* «джин»;
- *beaky* «носатий (тобто людина з великим носом)»;
- *jallopy* «розвалюха»;
- *patootie* (амер.) «кохана, дівчина»;
- *iffy*: (1) «невизначений, сумнівний»; (2) «той, хто вагається».

Префікси у цей спосіб словотворення використовуються рідше. У субстантивному слововиводі досить продуктивним є пейоративний префікс *non-*:

- *non-book* — зневажливе «кітч-книга»;
- *non-event* — іронічне: (1) «подія невеликої значущості», (2) «неофіційно замовчувана подія»;
- *non-person* — «людина, що не становить інтересу».

У прикметниках зустрічається префікс *un-*:

- *uncut* — «чистий, невмішаний» (зазвичай про наркотик).

У сфері дієслів британського варіанта англійської (за даними Л. Соудека, підтвердженими нашим аналізом) більшість афіксованих утворень містить суфікс *-ize*, в американському ж активніше використовується *-ify*, *-efy*. Проте, навіть тут афіксальне словотворення не відіграє провідної ролі, оскільки є значущішим словотворчий процес за **конверсією**, що реалізується у трьох варіантах:

1. Конверсиви дієслів від нейтральних слів:

- *to hare* — «бігти, як заєць»;
- *to trouser* — «приховувати, підсовувати під носа»;
- *to wool* (амер.) — «рвати за волосся»;

2. Конверсиви дієслів від функціонально обмежених слів іншої субмовної належності:

- *to juice*: (1) «подавити струмом», (2) «дати електричну страту» (звідси усталене *pass*);

- *to foozle*: (1) «промазати (гра, наприклад, у гольфі)», (2) «діяти незграбно, робити помилку»;

3. Конверсиви дієслів від слів тієї ж субмовної підсистеми:

- *to bunko* — «обманювати в карти»;
- *to cadge* — «жебракувати»;
- *to cop* — (1) «спіймати, наздогнати», (2) «вкрасти, прихопити».

Перші два групи конверсивних дієслів сприяють формуванню фамільярно-експресивного стилю завдяки їх легкості, живості та економії мовлення. Третя група вказує на загальну закономірність словотворення, яка охоплює й субмовну норму.

Один із провідних способів творення субколоквіальних слів — словоскладення. У цьому типі словотворення метафорична мотивованість основ є характерною особливістю складеного слова. Складні субколоквіальні слова, на відміну від простих словозначень із однією ознакою, мотивуються кількома характеристиками.

При метафоричній мотивації образ, що постає на перетині буквального та переносного значення, виразно сприймається, і завдяки цьому в новоутвореному складному слові читається другий семантичний план.

Приклади:

- *button-man* — «рядовий вбивця-бандит»;
- *paper-stainer* — «письменник, писака»;
- *shooting-iron* — «пістолет»;
- *rug-cutting* (амер.) — «танцювальна дія (під джаз)»;
- *lady-killer* — «серцеїд».

Експресивність складних субколоквіальних утворень часто пов'язана з порушенням семантичної залежності між компонентами:

- *gallows-rip* — «шибеник»;
- *monkey-suit*: (1) «фрак», (2) «формений одяг, мунди р».

Слід зазначити, що субколоквіальні одиниці з прозорою, мотивованою внутрішньою формою розповсюджуються ширше і мають більший шанс

підвищити свій стилістичний рівень у мові, ніж слова з неочевидною мотивацією — *grab-all*, *nip-cheese* («скнара»), *charwarmer* (амер.), *deadbeat* (амер. «нероба»), *bootlick*, *brownnose* («подлиза», «підлабузник»).

Це стосується як окремих слів, так і значень: «Живе відчуття внутрішньої форми слова полегшує розуміння його значення і тим самим полегшує процес мовного спілкування», — зауважує А.І. Мойсєєв [17, с. 126].

Складні субколоквіальні слова з прозорою формою складаються із нейтральних основ, тоді як утворення з поєднання стильово забарвлених або субмовно маркованих основ здаються спершу невмотивованими — приклади: *cum-sawu* «уміння, навик», *dipsy-doodle* «темні справи, махінації», *bunko-steerer* «шулер, шахрай».

Способи формування фамільярної експресії через одночасну участь форми і змісту:

а) Створення словосполучень синтаксичного типу: *dot-and-carry-one*, *stick-in-the-mud* (презирливо), *sis-boom-bah*, *what-dye-call-it* (him, her), *quick-and-dirty*, *high-muck-a-muck*;

б) Утворення словосполучень шляхом злиття (blend): *radlop* (radio + operator), *saditorial* (sad + editorial), *bomphlet* (bomb + pamphlet), *galumph* (gallop + triumph), *workaholism* (work + alcoholism), *Fringlish* (French + English), *drugola* (drug + payola), *slanguage* (slang + language), *wegotism* (we + egotism);

в) Синтетичні способи словотворення, тобто одночасна участь кількох прийомів — скорочення, афікси, редуплікації, злиття, тощо:

- *lit-crit* (скорочення + словосполучення),
- *juvey* (скорочення + афіксація),
- *knee-slapper*, *wavelengthmanship* (словосполучення + афіксація),
- *not-shot*, *bigwig*, *boob-tube* (рифмування + словосполучення),
- *pard* (скорочення + фонетичне викривлення),
- *hodmandod* (рифмування + викривлення);
- *to bad-mouth*, *to mind-blow* (словосполучення + конверсія),

- *slop* (фонетична спотвореність + скорочення),
- *walkie-talkie* (рифмування + афіксація + словосполучення) та інші.

Таким чином, **фамільярна експресема**, яка є невід’ємною складовою семантичної структури субколоквіалізму, виконує насамперед дві ключові функції. По-перше, вона виступає **індикатором субмовної належності**, сигналізуючи про тип текстів, у межах яких використання подібних середньо-знижених одиниць не суперечить мовним нормам. По-друге, вона служить **засобом інтенсифікації значення**, яке передається через предметні (або констатуючі) семи з наочно-логічним змістом.

- Ця **інтенсифікація** чітко проявляється у дефініціях аналізованих лексичних одиниць, де часто присутні виразні **лексичні маркери посилення значення**, такі як *extreme(ly)*, *excessively*, *very*, *unusually*, *strong*, *highly*, *too* та інші подібні підсилювачі. Наприклад:

- *clothes-horse* (амер.) — «людина, яка *надзвичайно* добре одягнена або захоплюється модою» (*an extremely well-dressed or fashionable person*);
- *stiff* — «особа, яка поводить *надмірно* формально чи скуто» (*an excessively formal or constrained person*);
- *panic* (амер.) — «людина або об’єкт, що здається *надзвичайно* смішним або розважальним» (*a person or thing considered extremely humorous or entertaining*);
- *screwball* — «особа з *вкрай* ексцентричною поведінкою» (*a very eccentric person*).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У результаті дослідження встановлено, що субколоквіальна лексика англійської мови є багатошаровим утворенням, яке поєднує елементи семантичного, словотвірного й формального характеру. Аналіз свідчить, що формування субколоквіальних значень ґрунтується на механізмах вторинної номінації — метафоричному та метонімічному перенесенні, які забезпечують появу нових образних значень на основі вже наявних семантичних зв'язків. Найбільш продуктивними моделями розвитку таких значень є конкатенаційна та радіаційна, що демонструють як лінійне нашарування значень, так і віялоподібне їх розгалуження.

Особливу роль у виникненні фамільярної експресії відіграє асоціативний зв'язок між предметами та явищами, що реалізується у вигляді подібності, суміжності або протиставлення. Встановлено, що значна частина субколоквіальних значень мотивується не прямими, а прихованими асоціаціями, які стають зрозумілими лише через етимологічний аналіз.

Окремим пластом виступають власне субколоквіальні слова, експресивність яких формується завдяки зовнішнім (фонетичним, графічним, словотворчим) та внутрішнім (семантичним) засобам. Особливо продуктивними є скорочення, редуплікації, римовані та фонетично спотворені форми, незвичні іншомовні елементи та поєднання стилістично контрастних компонентів. Важливу роль відіграють словоскладення та злиття основ, які створюють ефект додаткового семантичного плану та підсилюють образність лексеми.

Отже, розділ доводить, що субколоквіальна лексика — це не хаотичне утворення, а структурована система, у якій експресивність є результатом складних семантичних та словотвірних процесів. Фамільярно-розмовна експресія виконує дві центральні функції: сигналізує про субмовну належність лексеми та інтенсифікує значення, створюючи яскравий, образний та емоційно насичений мовний ефект.

РОЗДІЛ 2

Характеристика англійської розмовної і нормативної лексики.

2.1. Взаємодія функціональних стилів.

Різноманіття сфер функціонування мови в суспільстві обумовлює її **стильову диференціацію**, яка виявляється на всіх рівнях мовної структури, але найпомітніше — на лексичному. У будь-якій розвиненій літературній мові функціонує **система стилів**, що перебувають у постійній взаємодії, впливаючи одне на одного та частково перетинаючись.

Функціональний стиль — це різновид літературної мови, який визначається сферою її використання і характеризується сукупністю специфічних мовних засобів, які різняться між собою за експресивно-оціночними властивостями.

До базових функціональних стилів традиційно відносять: **художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, виробничо-офіційний, епістолярний та розмовно-побутовий**. Кожен із них має свої внутрішні **жанрово-стильові підвиди**, які також володіють певними структурними, лексичними або стилістичними характеристиками, що відрізняють їх від інших варіантів того ж стилю. До **відмінних рис** функціонального стилю належать не лише лексичні засоби, а й **синтаксичні моделі, інтонаційні особливості, вимова**, а подекуди — **морфологічні форми та словотворчі елементи**.

Формування функціонального стилю відбувається через **усвідомлений добір виражальних засобів**, що відповідають змісту, меті й умовам спілкування, з-поміж ресурсів загальнонаціональної мови.

Лексика є одним з основних інструментів стилістичного оформлення мовлення. Вже з часів античності словниковий склад ділили на три великі шари: **нейтральний (stylus medius), високий книжно-літературний (stylus altus) та знижений, розмовний, просторічний (stylus humilis)**.

Проте межі між цими шарами є досить умовними й нестабільними. До нейтральної лексики, яку ще називають загально-літературною, входять елементи як літературно-книжного, так і розмовно-літературного походження.

Поняття "**стиль**", що походить від латинського *stylus* (знаряддя для письма), в мовознавстві розуміється як **система мовних засобів**, об'єднана спільною функцією, способом відбору та комбінування елементів для реалізації певних комунікативних завдань. Композиційна й мовна структура стилю зумовлена **соціальними потребами мовного спілкування** у межах певної сфери людської діяльності — політичної, наукової, технічної, правової, художньої тощо. Саме тому **функціональний стиль** є центральним поняттям стилістики та теорії літературної мови.

Сучасна система функціонально-стильових єдностей літературної мови є **багатовимірною**. У ній виділяються такі стилі: **книжний стиль, розмовний, мова публічних виступів, мова ЗМІ (радіо, телебачення), художня мова** тощо. Кожен із них має власну сферу застосування, яка визначається не лише комунікативними функціями, а й **писемною чи усною формою реалізації**.

Функціонально-стильова сфера — поняття, що співвідноситься з поняттям стилю, але має ширший охоплення. Вона включає **сукупність мовних завдань**, що реалізуються в межах кількох функціональних стилів. Наприклад, у межах книжного мовлення можна виокремити **науковий, публіцистичний, офіційно-діловий стилі**, а також **мову художньої літератури**, яка істотно відрізняється від інших стилів. Це зумовлено тим, що художня література виконує **естетичну функцію**, і в її межах дозволяється вживання будь-яких мовних засобів, зокрема з діалектів, жаргонів чи просторіччя. У такому контексті навіть некодифіковані елементи набувають **естетично й комунікативно виправданого характеру**.

Функціональні стилі виникають і розвиваються на **екстралінгвістичній основі**, тобто через зв'язок із соціальними умовами. Наприклад, розмовна мова напряду пов'язана з головною функцією мови — **спілкуванням**, а публіцистичний стиль організовується за принципом **поєднання стандарту та експресії**. Сама система функціональних стилів, як і кожен стиль окремо, є **історично змінною**, тобто залежить від соціальних та культурних умов певного періоду.

Окрім функціональних, у мовознавстві виділяють також **експресивні стилі**, класифіковані за характером вираженої в мовних засобах емоційної чи оцінної експресії. До них належать: **урочистий (риторичний), офіційний, фамільярний, інтимно-пестливий, жартівливий (гумористичний), а також сатиричний**. Ці стилі протиставляються **нейтральному**, тобто беземоційному типу мовлення.

Поняття стилю використовується також для класифікації **жанрових різновидів** в межах функціонально-стильових єдностей, наприклад: **стиль ділової документації, стиль юридичних текстів** (в рамках офіційно-ділового стилю), або ж **стиль роману, байки, балади** (у межах мови художньої літератури). Крім того, **індивідуальна манера письма** автора — це також стиль, що позначається терміном **"індивідуально-авторський стиль" або ідіостиль**. У літературознавстві, мистецтвознавстві й естетиці це поняття має дещо інше наповнення [25; 422–423].

Існує й інша класифікація лексики, згідно з якою її поділяють на **стандартну (standard)** та **субстандартну (substandard)**. До останньої відносять **просторічну лексику, сленг, вульгаризми, жаргонізми**.

Щодо **розмовного різновиду сучасної англійської мови**, то в науковій літературі він представлений під різними назвами: *spoken variety, conversational variety, colloquial, informal, casual, realistic English, authentic English*. Водночас статус літературної розмовної мови в межах загальної літературної мови лишається дискусійним. Лише незначна кількість

дослідників (зокрема Д. Дейві) вважають літературно-розмовну мову **частиною літературної мови**. М. Джус, наприклад, включає до неї лише **невимушений стиль мовлення (casual style)** та частково **довірливий стиль (consultative)**, заперечуючи участь літературної мови в таких сферах, як **інтимне (intimate), офіційне (formal) і ділове (frozen)** мовлення.

Більшість сучасних дослідників зосереджуються лише на окремих аспектах та рівнях **літературно-розмовного різновиду мови**, приділяючи особливу увагу таким елементам, як **розмовна лексика, словотворчі особливості, граматичні явища та стилістична специфіка**.

Практичне функціонування мови демонструє, що слова, які позначають одне й те саме поняття, можуть відрізнятися за **стилістичним забарвленням**. Наприклад: *child, baby; дитина, дитя, чадо* — усі вони передають схожий зміст, але мають різне стилістичне навантаження.

У зв'язку з цим, лексичний склад мови розподіляється на **стилістично нейтральні одиниці**, тобто загальноновживані, і на **лексеми, притаманні певному функціональному стилю**, тобто стилістично марковані.

До **нейтральної лексики** зараховують слова, які позначають основні життєві поняття, знайомі всім представникам мовного колективу. Такі одиниці однаково функціонують як у **писемному**, так і в **усному** мовленні літературної мови.

Розмовна мова як різновид літературної мови **протиставляється книжному мовленню**. Вона відзначається **невимушеним характером, відсутністю офіційних взаємин між співрозмовниками**, а також **неспеціалізованістю тематики**, що не задає жорстких рамок у виборі мовних засобів. Хоча розмовна мова зазвичай реалізується в **усній формі**, її не слід механічно ототожнювати з усним мовленням загалом. Книжна мова, у свою чергу, може реалізовуватися як у **писемному**, так і в **усному вигляді** — через лекції, публічні виступи, доповіді. Однак чимало **ознак розмовного**

мовлення, незважаючи на їх первинну усність, потрапляють до художніх текстів і таким чином набувають **писемного втілення**.

У різні історичні періоди **взаємодія розмовної мови з художньою літературою** проявлялася по-різному. Лише з появою **реалістичної літератури** починає формуватися тенденція до **мовного індивідуалізування персонажів**, що спричиняє **зближення книжного й розмовного мовлення**. Проте й досі частина елементів живої розмовної мови залишається **поза художнім текстом**.

Існує думка, що розмовне мовлення слід розглядати як певну **редуковану форму книжного мовлення**, у якій діють ті самі норми, але вони **менш строго реалізуються**, що й дозволяє говорити про "розхитаність" мовних норм.

Наприклад, у типових зразках розмовного синтаксису **відбувається опущення сполучників**, таких як *that, which, who*:

I think (that) he'd bore you to death.
Did you think (that) the food was good?

Крім таких конструкцій, **розмовне мовлення** демонструє також **спрощені синтаксичні моделі** — деякі підрядні конструкції можуть повністю зникати.

У сфері **морфології** для розмовної мови характерне **рідке використання дієприкметників і дієприслівників**, особливі форми звертання (наприклад, кличний відмінок). У лексичному плані розмовна мова насичена словами з **експресивними суфіксами, описовими зворотами** замість назв конкретних предметів, а також лексемами, які в словниках маркуються як *розмовні* чи *просторічні* ("розм.", "прост.").

На **фонетичному рівні** розмовна мова відзначається **спрощенням звукових комбінацій, редукцією окремих звуків** або їх **варіативною вимовою**. Для розмовного мовлення також характерна **ситуативність**,

наявність **мовних шаблонів**, які повторюються в певних комунікативних ситуаціях. Через **невимушеність спілкування** часто використовуються **еліптичні конструкції, незакінчені речення**, а значну роль у комунікації відіграють **жести, міміка та вигуківі слова**.

При відтворенні розмовної мови у художньому дискурсі, зазвичай не використовується увесь арсенал реального розмовного мовлення. Багато рис розмовної мови, які є **стилістично нейтральними** в повсякденному спілкуванні, в контексті художнього тексту набувають **експресивного навантаження**. Наприклад, так звані "**розірвані конструкції**", які в усному мовленні виникають через **непідготовленість мовця**, у художньому творі виступають як **стилістичний засіб**, що створює **особливий тип нарації**.

Термін «**розмовна мова**» також трактується по-різному. Деякі науковці позначають ним **усе усне мовлення**, незалежно від мети чи умов комунікації. Така багатозначність не обов'язково свідчить про суперечності у визначенні поняття, а скоріше — про **різне застосування терміна до мовних явищ**. У словниках позначка "розм." (або "colloquial", "familiar") може вказувати як на **належність до розмовної лексики в межах літературної мови**, так і на **понижений стилістичний статус лексеми**.

Часом поняття "**розмовна мова**" охоплює також **діалектне мовлення**, тобто **нелітературні форми мови** [26;316–317].

Розмовна лексика є складовою **розмовно-побутового стилю літературної мови**. Окремі мовознавці вважають, що така лексика функціонує виключно в **усній формі**, однак більшість дослідників схильні визнавати її присутність і в **писемному мовленні**. Цій лексиці притаманна **стилістична зниженість та обмежене функціонування в межах повсякденного спілкування**. У словниках такі слова маркуються відповідними позначками — "розм.", "colloquial", "familiar". Прикладами подібних лексем є:

come — ходімо,
fatty — товстуха,
blackguard — мерзотник.

До розмовної лексики належать слова, що активно використовуються в невимушеній усній комунікації. Вони, як правило, не використовуються в офіційно-книжному мовленні, але часто трапляються в художній літературі або публіцистиці — для передачі колориту живої мови, створення персонажної характеристики, а також надання мовленню емоційності, гостроти та жвавості.

Порівняно зі стилістично нейтральною лексикою, **розмовна лексика** відзначається **емоційним забарвленням, неформальністю**, а іноді – **стилістичною зниженістю**. Наприклад:

Thought somebody fool — вважати когось дурнем,
Thick-witted — тупуватий, недоумкуватий.

Такі експресивні слова широко використовуються як **стилістичні відповідники до загальновживаних лексем**, при цьому вони не лише називають предмет чи явище, але й **відображають особистісне ставлення мовця**, надаючи висловлюванню **образності, експресії та емоційної виразності**.

У художніх творах експресивна лексика використовується як **засіб характеристики персонажа, його внутрішнього світу або соціального походження**. Зокрема, до таких засобів належать **вульгаризми** — лайливі, грубі, іноді непристойні слова, які через художню літературу частково проникають у літературну мову.

Крім того, у художньому дискурсі активно вживаються й **аргоізми** — мовні одиниці, що властиві вузьким соціальним або професійним групам. Хоча члени цих груп користуються загальнонародною мовою, вони вводять **лексеми або фразеологізми**, що не входять до складу літературної мови,

або надають загальновживаним словам нового, "закритого" значення, незрозумілого для сторонніх осіб.

З метою передачі **місцевого колориту** письменники також звертаються до **діалектизмів** — слів, поширених у межах окремих територіальних діалектів, які можуть бути незрозумілими або не вживаними в інших мовних регіонах.

Однак надмірне або недоречне використання **діалектизмів, арготизмів, вульгаризмів** у повсякденному спілкуванні може **ускладнити комунікацію**, надати мовленню **грубого або навіть непристойного відтінку**. У зв'язку з цим кожен учасник мовленнєвого процесу повинен **дбати про чистоту мовлення**, свідомо добираючи слова відповідно до **мовних норм**.

Мовна норма — це сукупність правил вимови (орфоепії), правопису (орфографії), вживання лексем та їх граматичних форм, які закріплені в мовній практиці певного суспільства й слугують підґрунтям для літературної мови.

Норми формуються за певних соціокультурних умов, а з розвитком мови **піддаються змінам**. У кожен історичний період вони підтримуються і популяризуються через **словники, граматики, мовну практику освічених людей**, а також через **літературу, театральне мистецтво, ЗМІ**.

Оскільки мова є **динамічним явищем**, у її межах можливе існування **варіантних форм** — як стилістично рівноцінних, так і забарвлених. У цьому контексті писемна форма мови вважається **більш консервативною**. Коливання норм зумовлюються впливом **діалектів, просторіччя, наукової, професійної лексики**, а також **співіснуванням різних функціональних стилів** (розмовних і книжних).

Найбільше відхилень мовної норми спостерігається в **художньому мовленні**, де **порушення норми або використання нестандартних форм** нерідко виступає як **художній засіб виразності** [33;251].

2.2.Ознаки розмовної лексики

Розмовній сфері притаманна висока емоційність, оцінність, реактивність висловлювань. У межах розмовної лексики виділяються такі підстили:

- літературно-розмовний,
- фамільярно-розмовний,
- просторічний.

Фамільярно-розмовний та просторічний різновиди формуються під впливом таких чинників, як **вік мовця, рівень мовної культури, емоційний стан, характер міжособистісних взаємин.**

Розмовна лексика — це не просто частина усного мовлення, вона відзначається **стилістичними ознаками зниженості**, часто **відхиляється від норм культурного мовлення**. Вона складається з двох основних типів:

1. **Власне розмовна лексика** — характеризується легким відтінком фамільярності (наприклад, *жаднюга*);
2. **Просторічна лексика** — виявляє помітніше відхилення від норми.

Експресивна лексика має складнішу **семантичну структуру**, ніж нейтральна. Вона не лише позначає предмет, а й містить **стилістичну конотацію**, яка виражає **емоційність, суб'єктивне ставлення, іронію, жартівливість, фамільярність** тощо.

На думку Ш. Баллі, основними ознаками розмовного мовлення є:

- психологічне відображення мовця,
- ситуативність,
- емоційність,
- конкретність,

- образність,
- фамільярність,
- спонтанність висловлювання.

У **фамільярно-розмовному стилі** часто вживаються **багатозначні слова**, значення яких конкретизуються **ситуативно або контекстуально**. У звичайному значенні вони можуть бути нейтральними, але при вживанні в переносному значенні — набувають **оцінного забарвлення**.

Згідно з класифікацією Д.С. Гореліка, **розмовно-просторічну лексику** можна поділити на три типи:

1. **Постійно експресивна лексика** — слова з чітко закріпленим стилістичним забарвленням (*бушувати, мізкувати*);
2. **Варіативно-експресивна лексика** — слова, експресивність яких залежить від контексту (*брехати*);
3. **Ситуативно-експресивна лексика** — номінативні слова, які набувають експресивності лише в певних мовних ситуаціях.

Таким чином, **розмовна лексика** включає як **нейтральні**, так і **стилістично марковані одиниці**. Перша категорія сприймається як нормативна, друга ж містить **додаткові емоційні чи стилістичні нашарування**, які можуть варіюватися залежно від мовленнєвого контексту.

Деякі науковці розглядають **розмовну мову** як **різновид літературної мови**, нарівні з іншими функціональними стилями — науковим, офіційно-діловим, публіцистичним тощо. Тому **розмовна лексика** — це насамперед слова, що **не порушують літературної норми**, але надають мовленню **характеру невимушеності**.

Основна різниця між **розмовною і просторічною лексикою** полягає в **ступені віддаленості від нормативного вживання**.

Як уже було зазначено, розмовна мова загалом, а також літературно-розмовна мова (SECE — Standard Educated Colloquial Informal English) зокрема, часто розглядаються як «усне мовлення» (aural, oral speech, spoken English). Проте розмовна мова є більш вузьким поняттям. Вона становить лише частину «усного мовлення», відмінну від інших його компонентів низкою формально-змістових ознак, які притаманні усній формі реалізації національної мови.

Літературно-розмовна мова — це специфічне поняття, основою якого є дихотомія: розмовна підсистема літературної мови та її функціонування. Літературно-розмовна мова є явищем системного порядку. Коли учасники комунікативного процесу прагнуть надати своїм мовним формам специфічного розмовного забарвлення, у певних умовах спілкування вони послідовно і легко надають голосу та мовленню такі модуляції й відтінки, які безпомилково (хоча інтуїтивно) вкладаються в поняття розмовної мови.

У функціональному і структурному плані літературно-розмовна мова є неоднорідним поняттям, і в чистому вигляді вона не існує: навіть у сфері її безпосереднього застосування (у повсякденному, невимушеному спілкуванні) разом із нею використовується регламентована усна форма літературної мови та нелітературні утворення. Це призводить до взаємопроникнення різних елементів національної мови.

Поняття літературно-розмовної мови є структурно неоднорідним: це ієрархічна структура, у центрі якої знаходяться мовні засоби, що тяжіють до літературної мови, а ближче до периферії — ті, які перебувають у перехідній зоні між нормативними одиницями та просторіччями, сленгом і іншими нелітературними утвореннями.

Літературно-розмовна мова — це спосіб відбору глобальних засобів мови, в межах якого розмовні елементи (на всіх рівнях мовної системи: від фонетики до стилістики та фразеології) переплітаються із стилістично-нейтральними, книжними та іншими засобами відповідно до вимог

конкретної комунікативної ситуації. Водночас обов'язковою є присутність «розмовної тональності», яка встановлюється завдяки взаємоприйнятній установці на розмовність у ситуації неофіційного, невимушеного спілкування.

Норми літературно-розмовної мови — це соціально-історичне поняття, яке використовується у конкретній комунікативній ситуації певної країни. Спостереження лінгвістів дають підстави вважати, що мовні норми у Великобританії є більш суворими, ніж норми у США (General American English).

Мовна норма (узус), за О.Є. Семенцем, характеризується доволі коротким періодом формування та відносною нестабільністю і формується під впливом змінних соціальних оцінок. Оскільки в основі виникнення мовної норми лежать процеси оцінювання, її справедливо називати аксіологічною нормою. На відміну від мобільної аксіологічної норми, кодифікована (літературна) норма формується протягом тривалішого часу, має більшу консервативність і, виступаючи своєрідним «мовним ідеалом», виконує еталонну, прескриптивну функцію.

Останнім часом предметом активних дискусій лінгвістів стало поняття комунікативної норми (норми мовної комунікації). У цьому контексті варто згадати класифікацію В. Барнета, який виділив норми мовних рівнів (системні, граматико-семантичні норми) та норми вербальної і невербальної поведінки (комунікативно-ситуативні норми). Останні є особливо важливими для розуміння суті літературно-розмовної мови, оскільки реалізація комунікативних намірів передбачає комплексне використання лінгвістичних елементів. За В. Барнетом, система комунікативних норм виступає як загальне родове поняття, що охоплює норми соціальні і мовні. Важливою рисою комунікативних норм є їхня ситуативна зумовленість. На відміну від системних, мовних норм, визначальною ознакою комунікативних норм є наявність елемента невербальної поведінки.

Ці роздуми підводять нас до розуміння мовного компонента комунікативних норм, який може бути типовим, домінантним (при спілкуванні в даній сфері) чи змішаним. Змішаний характер має місце в тих випадках , коли у висловлюванні (дискурсі) проявляється взаємопроникнення елементів різних формаційних норм.[5;33-35].

Літературно – розмовна мова, як вже зазначалося, більш усталена в писемній формі, ніж в усній. Англієць XXI ст. навряд чи зрозумів би англієць XVI ст. уродженця тієї самої місцевості, а мову шекспірівських творів розуміють і досі без особливих труднощів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У цьому розділі доведено, що розмовна лексика є важливим структурним компонентом літературної мови, який формується внаслідок постійної взаємодії функціональних стилів. З'ясовано, що стилістична стратифікація мови відбувається на основі як комунікативних потреб, так і соціальних умов, що визначають сферу функціонування мовних засобів. Розмовний стиль характеризується невимушеністю, природністю, ситуативністю та емоційністю, що зумовлює його лексичні, фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості.

Встановлено, що розмовна лексика охоплює низку підстилів — літературно-розмовний, фамільярно-розмовний та просторічний, кожен з яких має свій ступінь стилістичної зниженості. Специфічними ознаками розмовної лексики є експресивність, суб'єктивність оцінки, емоційний характер, а також здатність передавати індивідуальні риси мовця. Важливим висновком є те, що розмовна лексика, потрапляючи в художній текст, зазнає переосмислення й набуває естетичної функції, стаючи засобом характеристики персонажа.

Показано, що нормативна лексика й розмовна лексика співіснують у межах однієї мовної системи, доповнюючи одна одну. Процеси взаємодії проявляються у проникненні розмовних елементів у публіцистичний та художній стилі, а також у поступовому переході окремих розмовних одиниць до розряду нейтральних. Водночас надмірне використання субстандартних елементів ускладнює комунікацію, що підтверджує необхідність дотримання мовних норм і свідомого вибору стилістичних засобів.

Таким чином, розмовна лексика є природною частиною мовної системи, яка активно впливає на комунікацію та виконує важливу функцію в художньому мовленні, сприяючи створенню реалістичних і соціально маркованих персонажів.

РОЗДІЛ 3

Розмовна лексика та її функції.

3.1. Особливості різних функцій розмовної лексики.

Жодне суспільство, незалежно від рівня його розвитку, не може функціонувати без мови. Це стосується як окремих народів, так і різних соціальних верств, а також кожної людини зокрема. Задовольняючи потреби суспільства, мова виконує низку функцій, які мають вирішальне значення для колективу в цілому, окремих груп та індивіда.

Функція мови — це її здатність реалізовувати певне призначення, використовувати свої властивості для досягнення різних цілей. У мовознавстві виділяють кілька функцій мови, що співвідносяться з функціями розмовного мовлення.

1. **Комунікативна функція** є основною. Вона полягає у передаванні та сприйнятті думок про навколишню дійсність, в обміні інформацією між людьми. У цьому сенсі мова постає головним засобом людського спілкування.

2. **Ідентифікаційна функція.** Мова служить інструментом комунікації лише для тих, хто нею володіє. Для тих, хто її не знає, вона навпаки стає бар'єром, засобом відмежування своїх від чужих. Саме для носіїв однієї мови вона виступає способом ототожнення в межах певної спільноти. Ця функція проявляється як у часовому, так і у просторовому вимірах.

3. **Пізнавальна функція** — це роль мови як знаряддя пізнання й відображення об'єктивної дійсності, один із головних інструментів абстрактного мислення. Вона тісно пов'язана з комунікативною, адже мова і мислення нерозривні (слово відповідає поняттю, а речення — судженню). Мова структурує й упорядковує знання людини про світ,

розкладає їх на елементи та закріплює у свідомості й пам'яті. Усі інші функції тією чи іншою мірою пов'язані з комунікативною.

4. Номінативна (репрезентативна) функція полягає у називанні предметів, явищ та їх властивостей, а також відношень між ними. Мовні одиниці, насамперед слова, виступають назвами предметів, процесів, ознак, якостей тощо. Саме за допомогою слів світ реальності переходить у сферу свідомості, забезпечуючи його інтелектуальне освоєння.

У повсякденному спілкуванні, особливо в розмовному мовленні, нерідко замість прямих найменувань використовуються образні — через метафору, метонімію чи синекдоху.

Метафора — це найуживаніший спосіб перенесення значення, який ґрунтується на подібності предметів або явищ (від гр. *metaphora* — «перенесення»). Подібність може стосуватися кольору, форми, руху чи внутрішніх характеристик. Метафори можуть формуватися за допомогою будь-якої частини мови. Вони є ефективним засобом художньої виразності, тому широко застосовуються у літературі. Різновидом метафори вважається **епітет** (гр. *epitheton* — «прикладка»), який виступає художнім означенням і виконує роль образного підсилювача, викликаючи асоціації. Метафора може бути виражена не тільки окремим словом, а й словосполученням чи навіть цілим виразом.

Метонімія (гр. *metonymia* — «перейменування») — це перенесення назви одного предмета чи явища на інший за принципом суміжності. Основні різновиди:

1. назва колективу, організації або установи вживається замість назви людей;

2. назва населеного пункту чи місцевості використовується замість позначення його жителів;
3. ім'я або прізвище автора може замінювати назву його творів;
4. назва матеріалу використовується замість назви виробу;
5. назва знаряддя дії замінює назву її виконавця;
6. назва одного виду мистецтва використовується у значенні іншого.

Метонімія, подібно до метафори, є ефективним способом створення художньої образності, тому активно використовується письменниками й поетами.

Синекдоха (гр. *synecdoche* — «співвідношення») — це перенесення назви цілого на його частину або навпаки. Іншими словами, предмет позначається за його складовою чи деталлю. Як різновид метонімії, синекдоха також ґрунтується на суміжності, але здебільшого має кількісний характер. Наприклад, вживається множина замість однини, рід замінюється видом чи навпаки. Хоча синекдоха трапляється рідше, ніж метафора й метонімія, вона також зустрічається в художніх творах.

5. Апелятивна (конативна) функція (від лат. *conatus* — «спроба») полягає у зверненні до адресата з метою спонукання його до сприйняття мовлення.

6. Волюнтативна функція (від лат. *voluntas* — «воля») відображає вираження волі мовця щодо співрозмовника: це можуть бути прохання, поради, запрошення, заклики тощо.

7. Фатична функція (від лат. *fatus sum, fari* — «говорити») або контактна. Її призначення — привернути увагу слухача, встановити чи підтримати контакт, підготувати співрозмовника до подальшого спілкування або завершити його.

8. Естетична функція. Мова виступає засобом створення й носієм культурних цінностей. Вона є основою культури, адже саме у фольклорі, літературі, театрі, піснях реалізується її творчий потенціал. У звичайному спілкуванні мова виконує насамперед комунікативну функцію, тоді як у художньому тексті — функцію образотворення. Через художні образи здійснюється «діалог» митця з читачем чи слухачем.

У поетичному мовленні часто трапляються відхилення від мовних норм і стандартів. Саме вони формують художність тексту, зумовлюють його жанрову специфіку. Тому справжня літературна творчість можлива лише за умови глибокого оволодіння нормами мови, щоб свідомо і вмотивовано відступати від них.

Мова художнього твору є ключем до його образної структури та ідейно-естетичного змісту. Чим краще читач володіє мовою, тим повніше він здатен досягнути глибини літературного тексту. Навіть окреме слово має поетичний потенціал і може виступати «малим витвором мистецтва».

Таким чином, оволодіння мовою відбувається поступово: від загальнолітературної норми — до глибокого розуміння та сприйняття мови художньої літератури.

Крім того, мові властиві закони евфонії, тобто милозвучності. Саме вони, а також гармонійна організація мовного матеріалу у процесі спілкування, здатні стати джерелом естетичної насолоди, що найяскравіше виявляється під час сприйняття ораторського, художнього й поетичного мовлення. Почуття краси слова становить основу будь-якого естетичного виховання.

9. Емотивна функція (від лат. *emotum* — «збуджувати, хвилювати») полягає у вираженні почуттів, емоцій, суб'єктивних оцінок. Вона зорієнтована на мовця та відповідає суб'єктивній модальності, тобто ставленню автора висловлювання до змісту повідомлення, а також його безпосередній емоційній реакції на

ситуацію.

Розмовному мовленню властива підвищена емоційність, експресивність, оціночність та образність порівняно з літературною мовою. Саме тому в розмовному варіанті емотивна функція розвинена значно сильніше, ніж у літературному. Слова у мові не лише називають явища й предмети реальності, формують та виражають поняття, позначають їх зв'язки з іншими словами, але й виконують роль засобів передачі суб'єктивного ставлення людини до навколишнього світу.

Українська мова надзвичайно багата на засоби емоційної виразності. Через механізм суфіксації в ній твориться велика кількість похідних слів із відтінками суб'єктивної оцінки — зменшеності, пестливості, співчуття, примирення, іронії, принизливості, зневаги, а також збільшення: *ножище, батечко, ріжечок, чоботище, кілочок, доріженька* тощо. Найчастіше ці форми утворюються за допомогою суфіксів: **-ко-, -очк-, -ечк-, -очок-, -еньк-, -есеньк-, -ищ-, -иськ-** та ін.

В англійській мові кількість таких засобів значно менша: для іменників використовуються суфікси **-ie, -let, -ling**, а для прикметників — **-ed, -y, -ly, -ful, -ish**.

10. Функція індивідуалізації. Кожен мовець володіє певним лексичним запасом, проте його обсяг відрізняється залежно від рівня освіти, культури та інших факторів. Для кожної особи характерне використання «улюбленої» групи слів, особливий синтаксичний стиль, інтонаційні відтінки, своєрідна побудова речень. Такі індивідуальні особливості активно використовуються письменниками, зокрема реалістами. Адже персонажі в художньому творі відрізняються не лише рисами характеру чи зовнішністю, але й мовою. Саме тому під час літературного аналізу велика увага

приділяється мовній характеристиці героїв, зокрема особливостям їхнього мовлення.

Отже, ми розглянули найважливіші функції розмовної мови, розуміння яких суттєво впливає на ставлення до неї, на глибину й повноту її вивчення та використання.

Мова, виконуючи свої функції, виявляє різні грані власної природи. У процесі спілкування акцент може зміщуватися на ту чи іншу функцію.

Важливо пам'ятати, що мова є системним явищем: її функції не існують окремо, а завжди взаємодіють. Втрата або неповне використання будь-якої з них негативно позначається на мовній системі загалом, а це, у свою чергу, впливає на долю народу [20;94].

3.2. Вираження емоційності в англійській та українській мовах.

Як уже зазначалося в попередньому розділі, в англійській мові кількість суфіксів, що беруть участь у формуванні розмовної лексики, значно менша, ніж в українській. Щоб це проілюструвати, звернімося до прикладів розмовних одиниць англійської мови на матеріалі романів Сомерсета Моема «Місяць і мідяки» та «Театр». Найбільш уживаним способом надання мовленню розмовного характеру є використання фразеологізмів та стійких словосполучень. Вони виокремлюються в тексті завдяки образності та своєму особливому значенню й зрозумілі всім носіям мови. Нейтральні, або загальноновживані слова, набувають розмовного забарвлення у відповідному контексті або в поєднанні з іншими нормативними лексемами, створюючи словосполучення чи вислови, нетипові для книжної мови.

У художньому мовленні використовуються всі смислові відтінки слова, його експресивно-стилістичні особливості, а також зв'язки з іншими лексичними групами — синонімічними, антонімічними, омонімічними. Вони органічно вбудовуються в мовну тканину тексту. Підпорядковуючись законам естетики, у літературному творі взаємодіють різні пласти лексики — від поетичної літературної до просторічної, розмовної та жаргонної. Поряд із цим вони співвідносяться з одиницями інших мовних рівнів: фразеологічними зворотами, словосполученнями, реченнями, а також інтонаційно-ритмічними засобами. Усе це разом формує словесні образи. Завдання науки про мову художніх творів полягає в розкритті законів і специфіки створення цих образів, у дослідженні їх стилістико-експресивної унікальності в різножанрових текстах, у літературі різних епох та авторських стилів.

Необхідно підкреслити, що повний спектр експресивно-функціональних можливостей лексики, словоформ та інших мовних засобів знаходить реалізацію саме у художньому мовленні.

Мовленнєве вираження емоційності в англійській та українській мовах здійснюється різними способами, що пояснюється своєрідністю кожної мовної системи:

little *house* — *хатинка*
petty people – людиці

Одним із засобів передачі суб'єктивного ставлення можуть бути звуконаслідувальні слова, які замінюють нейтральні й надають їм емоційного відтінку:

grumble, mumble, crash, clang, twitter, mutter, jingle
(варнякати, бубоніти, цвенькати, гримати тощо).

Спільною тенденцією для англійської та української мов є використання назв тварин для оцінної характеристики людини. Наприклад: жорстока людина — *a wolf, animal* (вовк, звір, тварина); хитра людина — *a fox* (лис); дурна чи вперта людина — *an ass* (осел).

3.3 Розмовна лексика як засіб характеристики персонажів

Аналізуючи розмовну лексику романів Сомерсета Моєма «*Місяць і мідяки*» та «*Театр*», можна дійти висновку, що автор використовує її з чітко визначеною метою — для характеристики персонажів, опису подій і явищ. Варто зазначити: вкладаючи у вуста героя репліку розмовного характеру, письменник одночасно дає оцінку не лише об'єкту розповіді, а й самому мовцю.

Розмовна лексика завжди несе відтінок оціночності, що дозволяє читачеві або слухачеві зрозуміти авторське ставлення й сформулювати власну оцінку.

Are you going to live on air? [34, 45]
Did you mean it when you said she wouldn't have a bob? [34, 47]

Обидва ці вислови є фразеологічними і позначають одне й те саме — «не мати грошей на прожиття». Проте в другому прикладі бачимо субколоквіальне слово *bob*, яке характеризує мовця неформально й підкреслює близькі, нефільтровані стосунки між співрозмовниками.

Завдяки емоційно-експресивному забарвленню розмовного мовлення читач разом із персонажем відчуває хвилю емоцій, розділяє його переживання. Для опису об'єктів чи явищ за допомогою нейтральної лексики знадобилося б значно більше слів та часу, тоді як розмовна мова дозволяє кількома виразними штрихами відтворити картину дійсності, схарактеризувати предмет чи людину. Тому в художньому тексті елементи розмовності мають цілком виправдане використання, адже їх образотворчі можливості дуже потужні.

Так, у мовленні Джулії розмовні й просторічні елементи роблять її репліки яскравішими та емоційно забарвленими:

Oh, I don't care a hang about that. [34, 79]

Якщо ж замінити розмовну лексику літературно-книжними формами, мовлення стане штучним і втратить природність. Водночас надмірне використання розмовних засобів може призвести до зворотного ефекту. Тому письменники часто комбінують літературну та розмовну лексику, чергуючи їх, щоб підсилити експресивний ефект.

Слід зазначити, що просторічна й розмовна лексика, попри свій знижений статус у порівнянні з літературною, вживається не лише для надання мовленню грубого чи лайливого відтінку. Вона може виражати й позитивні емоції.

“Poor lamb”, she thought, “I suppose this is the most wonderful moment in his whole life. I expect he’ll be a blasted little hero in his office.” [34, 16]

Тут, попри наявність слова *blasted*, що має знижене емоційне забарвлення, у думках Джулії простежуються турбота й тепле ставлення до Тома, який допоміг їй навести лад у фінансових справах.

У певних випадках розмовно-фамільярні слова передають ніжність, пестливість чи добродушну іронію. Такий прийом допомагає автору створювати діалогічність між персонажами й читачем, дозволяє легко й природно розкрити внутрішній світ героїв. Вже на початку роману *«Місяць і мідяки»* кілька слів змальовують Чарльза Стрікланда:

“Oh, yes; he’s something in the city. I believe he’s a stockbroker. He’s very dull.” [17; 23]

Ця характеристика формує у читача уявлення про героя як про пересічну людину, що не викликає особливого інтересу. І саме тут автор розставляє пастку — згодом виявляється, що цей персонаж наділений неабияким художнім талантом. Лише одне слово — *genius* — докорінно змінює його сприйняття, показуючи багатий внутрішній світ, що змушує читачів навіть пробачати йому неморальні вчинки.

Таким чином, використовуючи розмовні слова, Моем майстерно «грає» з почуттями читача, формуючи нетипові образи. Часто характеристика персонажів чи подій звучить із уст другорядних дійових осіб. Це типовий для літератури першої половини ХХ століття прийом, за допомогою якого автор ніби висловлює власні думки через епізодичних персонажів, залишаючись у тіні.

Отже, розмовна лексика є одним із найпоширеніших засобів характеристики персонажів у художніх творах. Вона збагачує текст, робить його виразним, гострим і багатобарвним.

Звернімося до прикладів. Головний герой *«Місяця і мідяків»* Чарльз Стрікланд часто вдається до лайливих висловів, грубих і зневажливих форм, що демонструє його ставлення до оточення. Це допомагає розкрити його світогляд: він сприймає світ як жорстке, лицемірне середовище, у якому люди керуються інстинктами. Його ж брутальність — спосіб кинути виклик суспільству.

На противагу йому Дірк Струв постає лагідною, доброзичливою, чутливою особистістю. Його мова, здебільшого літературна, віддзеркалює християнські цінності поваги й любові. Лише у спілкуванні з дружиною з'являються розмовні елементи, які передають ніжність та пестливість його звернень.

Третій приклад — мова головної героїні роману *«Театр»* Джулії Ламберт. Народившись у родині ветеринара, вона згодом увійшла до аристократичного середовища й навчилася «говорити різними голосами». Зі світськими дамами чи чоловіком Джулія спілкується літературною мовою, демонструючи образ вихованої й милої жінки. Проте в розмовах із режисером Джиммі Ленгтоном або зі служницею вона вдається до грубих, вульгарних виразів, не стежачи за мовою. Ця двоїстість мовлення розкриває лицемірну сутність її характеру.

Таким чином, вводячи у репліки персонажів елементи розмовної мови, автор наділяє їх додатковими характеристиками, які гармонійно поєднуються з їхніми вчинками та поведінкою. Використання розмовної лексики є необхідною умовою для створення художніх образів, окреслення характерів персонажів, оцінки подій, явищ, взаємин і дійових осіб, а також для передачі їхніх почуттів і ставлень. Саме завдяки своїй образності розмовне мовлення надає тексту особливого колориту, який неможливо було б досягти лише засобами літературної мови.

Кожна мова має власні відмінні риси. Упродовж тисячоліть люди спостерігали за довкіллям, відзначали його особливості й передавали накопичений досвід наступним поколінням. Розмовні засоби відображають світогляд і специфіку світосприйняття певного народу, що сформувалися протягом історичного розвитку й становлення нації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі доведено, що переклад розмовної та субколоквіальної лексики є одним з найбільш складних аспектів художнього перекладу, оскільки ці мовні одиниці несуть не лише денотативне значення, а й емоційно-оцінне, соціальне та стилістичне забарвлення. Порівняльний аналіз романів Сомерсета Моєма та їхніх українських перекладів засвідчив, що адекватна передача розмовних елементів потребує врахування семантичної мотивації, ступеня стилістичної зниженості та функції, яку виконує одиниця в контексті.

Перекладачі використовують різні стратегії передачі фамільярної експресії: прямий відповідник, часткову або повну заміну, контекстуальну трансформацію, компенсацію, генералізацію або конкретизацію. Встановлено, що найефективнішим є поєднання декількох прийомів, яке дозволяє зберегти не лише номінативне значення, а й експресивний потенціал одиниці. У тих випадках, коли українська мова не має точного відповідника, застосовується компенсація на рівні сусідніх фраз або контексту, що дає змогу відтворити емоційний ефект оригіналу.

Аналіз показав, що переклад субколоквіальної лексики часто потребує глибшого тлумачення внутрішньої форми слова, адже саме вона визначає ступінь образності та експресивності лексеми. Також виявлено, що зниження стилю повинно бути чітко вмотивованим і відповідати соціально-мовній характеристиці персонажа, аби не порушити стильові межі українського художнього тексту.

Таким чином, переклад розмовної лексики є процесом творчого вибору, який вимагає від перекладача балансу між збереженням змісту, стилістичних нюансів та природності українського мовлення. Дослідження підтвердило, що успішне відтворення розмовної лексики в перекладі значною мірою визначає автентичність художнього твору та глибину передачі характерів персонажів.

Загальні висновки

1. Ще від античних часів дослідники вивчали мову художніх творів, приділяючи увагу, зокрема, проблемам використання нормативної лексики. Водночас питання застосування розмовних елементів у літературі опрацьоване недостатньо, що й зумовлює його актуальність у сучасній науці.
2. У кожній мові функціонують різні стилі, для кожного з яких характерне використання певних лексичних засобів. Розмовна лексика застосовується переважно в художньому, публіцистичному та розмовно-побутовому стилях.
3. Розмовна мова — це різновид літературної, який протиставляється книжному мовленню. Вона відзначається невимушеністю й неформальністю стосунків між учасниками комунікації.
4. До загальних мовних ознак розмовного мовлення належать переважання некнижних одиниць (розмовних і просторічних), неповна структурна організація на фонетичному й граматичному рівнях, а також наявність оказіоналізмів і засобів суб'єктивної оцінки.
5. Головними рисами розмовності вважають відображення психології «середнього носія мови», опис ситуацій повсякденного життя, спонтанність висловлювань, емоційність, конкретність, образність та певну фамільярність.
6. Розмовна лексика — це слова, що не порушують норм літературної мови, але надають мовленню зниженого, буденного відтінку.
7. У писемній формі літературно-розмовна мова є значно консервативнішою, ніж в усному варіанті.
8. В англійській мові, де відсутня розгалужена система словотворчих суфіксів (як в українській), емоційність здебільшого виражається лексичними засобами.

9. Для літературно-розмовної мови характерне виконання майже всіх основних функцій мови. Особливого значення набуває емотивна функція, що пов'язана з образотворенням.
10. Нормативні літературні слова можуть набувати розмовного забарвлення залежно від контексту або в поєднанні з іншими нормативними одиницями, створюючи незвичні для літературного стилю словосполучення чи речення.
11. У художньому мовленні взаємодіють різні пласти лексики: від поетичної літературної до просторічної, розмовної й жаргонної. Вони тісно пов'язуються з одиницями інших мовних рівнів — фразеологізмами, словосполученнями, реченнями, ритміко-інтонаційними засобами — та разом формують словесні образи.
12. Розмовне мовлення характеризується зниженням, фамільярним і часто згрубілим тоном, емоційністю, суб'єктивною оцінкою, здатністю передавати пестливість, співчуття, іронію, принизливість, зневагу чи імпресивність; воно завжди додає текстові додаткового смислового й стилістичного навантаження.
13. Широке використання фразеологізмів, стійких словосполучень і специфічних звертань з елементами розмовності властиве художнім творам, адже вони посилюють образність та емоційний вплив тексту.
14. Хоча всі розмовні елементи можна замінити літературними відповідниками, це зробило б висловлювання менш природним, дещо штучним і позбавленим емоційності. Саме розмовна лексика дозволяє уникнути зайвих, громіздких пояснень.
15. Коли автор вкладає у вуста персонажів розмовні репліки, він оцінює не тільки предмет чи явище розповіді, а й самого мовця. Мова героїв розкриває не лише їхнє ставлення до подій та оточення, а й їхній внутрішній світогляд.

Список використаної літератури

1. Ажнюк Б.М.- Англійська фразеологія у культурно – етнічному висвітленні .- К.: Наукова думка, 1989 р. – 136 с.
2. Азнаурова З.С. Стилiстичний аспект номiнацiї словом як одиницею мови.- В кн.: Мовна номiнацiя: Види найменувань. М., 1977, гл. II, С. 125-126.
3. Арнольд I.B. Семантична структура слова в сучаснiй англiйськiй мовi i методика її дослідження.- На матерiалi iменника.- Л.: Освiта , 1966, С.29.
4. Ващенко В.С. Слово та його значення.- Днiпропетр. держ. ун-ту, 1976.
5. Iванишин В., Радевiч-Винницький Я. Мова i нацiя.- Дрогобич: Вiдродження, 1994 .- 243 с.
6. Коптiлов В.В. Актуальнi питання українського художнього перекладу.- К.: Днiпро, 1971 . – 132 с.
7. Корунець I.B. Українське художнє слово для англiйськомого свiту. Всесвiт.- 1985.-№ 8.-С.136-140.
8. Лотте Д.С. Основи побудови науково – технiчної термiнологiї.- М., 1961, 343 с.
9. Медвiдь О.С. Англiйськi звертання в українськомому перекладi. Теорiя i практика перекладу.- К.: Вища школа, 1988.С.27-33.
- 10.Мойсеев А.И. Мотивованiсть слiв: Мотивованiсть складних iменникiв iз значенням особи в росiйськiй мовi.- Вч.зап. БРЕШУ, Серiя фiлолог. наук. Л.; 1963, № 322, вип..68.- С.126.
11. Оликова М.А. Обращение в современном англiйском языкe,- Львов: Из-во Львов. гос. ун-та, 1991 -84 с.
- 12.Раєвська Н.М. English Lexicology.-Вища школа, 1971.
- 13.Сухенко К.Н. Лексичнi проблеми перекладу.- К.: Вид-во Киiв. держ. ун-ту, 1973 -23 с.
14. Чабаненко В.А. Основи мовної експресiї.- к.: Вища школа, 1984.
27. Данилова, М. Л. Переклад наукових статей. – Львiв: ЛНУ, 2013. –220 с.
25. Дем'янчук, М. В. Практика перекладу. – Харкiв: Харкiвський унiверситет, 2014. – 274 с.

26. Джонсон, П. Теорія та практика перекладу. – Лондон: Oxford University Press, 2016. – 430 с.
27. Дієго, А. П. Міжмовний переклад. – К.: Наукова думка, 2012. – 310 с.
28. Довгань, Т. О. Лексичні особливості перекладу. – Черкаси: Черкаський університет, 2015. – 310 с.
29. Захарова, Т. В. Переклад в економічній сфері. – Харків: Харківський університет, 2014. – 202 с.
30. Іванова, І. П. Теорія і практика художнього перекладу. – Одеса: ОНУ, 2010. – 300 с.
28. Яскевич О.К. Англійські фамільярно-розмовні слова та їх ознаки. Іноземна філологія.- Львів: Вища школа, 1989. Вип. 93 С.27-39.